

Katolikker og lutheranere i salig fellesskap...?

Året 2017 står i reformasjonens tegn. Eller rettere sagt: Minnet om reformasjonen. For det er vel ikke så mye igjen av den? Derom strides, om ikke de lærde, så iallfall en del av oss engasjerte legfolk og almuespersoner.

På sporet av den tapte tid

Fra 1030 og frem til 1537 var pavekirken også Norges statskirke. Det skjedde ikke fullstendig friksjonsfritt og uten strid. Fra vår Fedrelandssang kan vi lære om kong Sverre, som på slutten av 1100-tallet «talte Roma midt imot». Men etter hvert ble den norske kirkeprovins en av Romerkirkens mest føyelige og underdanige bestanddeler. Dette opphørte da Oldenburgerkongene, etter hva historikerne kan fortelle oss, påtvang sine forsvarsløse norske undersåtter den lutherske lære.¹ Denne skulle siden sette sitt sterke preg på vårt folk og samfunn.

Men, som det heter i en gammel filmtittel: «The Empire Strikes Back». Pavens imperiale prosjekt har gjennom to tusen år vært av langsiktig karakter. Under evighetens synsvinkel burde reformasjonen kanskje kunne betraktes som et midlertidig irritasjonsmoment, men romerkirken har likevel valgt en mer aktivistisk linje i sin timelige tilnærming. Systematisk og tålmodig, sakte men sikkert, gradvis og ubønnhørlig har den romersk-katolske kirke arbeidet for å gjenvinne sin fordums maktstilling her i nord. Et gjennombrudd fant sted da paven i 1989 besøkte Norge. Med drahjelp av media-jippoet omkring denne begivenheten samt den påfølgende tusenårsfesten på Moster i 1995 klarte den romersk-katolske kirke å unytte vår historieløshet og provinsielle godtroenhet til å fremstå i mange nordmenns bevissthet som selve «Moderkirken». Dette innebar selvsagt en status som noe langt mer autentisk og høyverdig (nasjonalt så vel som åndelig) enn vår fattigslige statsautoriserte evangelisk-lutherske oppkomling.

Et videre knefall – både i konkret og symbolsk betydning – fant sted i 2003, da vår daværende statsminister Bondevik besøkte pave Johannes Paul II i Vatikanet. En innsender i *Dagbladet* 18. september 2003 beskrev begivenhetens forløp og betydning i følgende malende ordelag:²

«Reformasjonen frigjorde oss fra pavekirkens åk. Hos denne makt skal altså Norges statsminister nå til sitt livs audiens. Som den første statsminister etter Reformasjonen. Og høydepunktet i denne audiensen er en liten seremoni til Bondeviks ære. Denne vesle sekvens er likevel av veldig symbolsk betydning. Her underkaster nemlig Bondevik Norge til en fremmed makt, noe han slett ikke har lov til. Under denne seremonien geberdes han til å knele og kysse pavens fot, evt. hånd (ring), tegnet på underdanighet. Deretter skjenkes han tilgivelse for sine tidligere 'villfarelser', dvs. sin kjetterske protestantiske tro. Og som belønning blir han så velsignet av paven selve syndens menneske som egenmektig tiltar seg Guds plass på jord. Slik stiller vår protestantiske statsminister seg, av mangel på kunnskap. Og sviker det folk han tror han tjener».

¹ Ref. professor (em.) Øystein Rian, «Reformasjonen i Norge – Revolusjonen ovenfra og utenfra», *Fortid* nr.1, 2017, s.18-26.

² Stig Bergmann, «Bondevik vil krype for paven», *Dagbladet* 18. september 2003

Sterke ord, kan hende, men hjelp ikke det spor. Vi skulle smått om senn oppleve flere epokegjørende hendelser, og rykker derfor frem til månedsskiftet oktober/november 2016:

Eufori og forbrødring

I en stort oppslått artikkel i *Aftenposten* 31. oktober kunne de to kirkelederne Ole Christian Kvarme (biskop i Oslo bispedømme, Den norske kirke) og Bernt Eidsvig (biskop i Oslo katolske bispedømme) fortelle oss at «Katolikker og lutheranere finner sammen 500 år etter reformasjonsdagen».³ Samme dag kunne *Vårt Land* fortelle at pave Frans og lutherske ledere hadde lovet å levere et intensivt arbeid for kristen enhet.⁴ Også *VG* gav sitt besyv med i artikkelen «Pave Frans til Sverige i dag: Historisk forsoningsmøte», hvor avisen blant annet kunne fortelle at «Så at pave Frans – St.Peters etterfølger og øverste åndelige leder for vestverdenens eldste institusjon – kommer til vårt naboland for å delta i det som må kalles tidenes kick-off av et 500-årsjubileum, er en begivenhet som overgår vår tabloide fatteevne».⁵

Artiklenes foranledning var et møte som samme dag fant sted i Lund domkirke mellom pave Frans fra Roma og presidenten for Det lutherske verdensforbund, biskop Munib Younan fra Jerusalem, med formål å markere fellesskap og håp. Pavebesøket skulle ifølge avisene plastre sår etter 500 års splittelse. Tidspunktet var neppe tilfeldig: På dagen 499 år etter at Martin Luther slo opp sine 95 teser på kirkedøren i Wittenberg.

Biskopene Kvarme og Eidsvig hadde flere gode nyheter å bringe til torvs: Om rapporten «*Fra konflikt til fellesskap*» fikk vi høre at «for første gang i historien beskriver katolikker og lutheranere sammen de historiske hendelsene, uten å karikere hverandre».

Med andre ord, full idyll og gladmeldinger av så å si epokegjørende art? Vel, ikke helt. Avslutningsvis måtte våre to biskoper medgi at «Fellesskapet er enda ikke slik at det feires nattverd sammen i Lund domkirke i dag». Og ifølge artikkelen i *Vårt Land* uttalte Den norske kirkes 'ledende biskop' Helga Haugland Byfuglien at «Det at vi ikke kan feire nattverd sammen, er det mest smertefulle og synlige som gjenstår».

Bannstrålen

Og dermed er vi ved historiens kjernepunkt. Når katolikker og lutheranere ikke kan feire nattverd sammen, er det en direkte konsekvens av at Luther og hans tilhengere (herunder samtlige medlemmer av dagens Norske Kirke) er ekskommunisert – eller på godt norsk, lyst i bann. Dette skjedde den 3. januar 1521 da pave Leo X utstedte sin bannbulle «*Decet Romanum Pontificem*» hvor Luther ble erklært å være kjetter og ble ekskommunisert. Denne bannstrålen, som har hvilt over verdens lutheranere i et halvt tusen år, har aldri blitt opphevet.

At året 2017 «står i reformasjonen tegn» gir seg diverse utslag. Blant annet har Universitetet i Oslo allerede arrangert en tverrfakultær seminarrekke med oppstart 12. januar og oppfølging med fire påfølgende lørdagsseminarer. På den såkalte Reformasjonsbloggen til Det teologiske fakultet ble det bebudet at reformasjonens betydning historisk og aktuelt skulle bli

³ Ole-Christian Kvarme og Bernt Eidsvig, «Katolikker og lutheranere finner sammen 500 år etter reformasjonsdagen», *Aftenposten* 31. oktober 2016, s.14.

⁴ Jan Arild Holbek, «Vil være ambassadører for forsoning», *Vårt Land* 31. oktober 2016; <http://www.vl.no/nyhet/vil-vere-ambassadører-for-forsoning-1.799082>.

⁵ Ref. Harald-Berg Sævereid, «Pave Frans til Sverige i dag: Historisk forsoningsmøte», *VG* 31. oktober 2016; <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/paven/pave-frans-til-sverige-i-dag-historisk-forsoningsmoete/a/23834695/>.

utforsket.⁶ Og som ventet skulle reformasjonen bli gjenstand for avisomtale og debatt som favnet om ulike sider ved temaet. Eksempelvis kan nevnes artikkelen «Reformasjonen fikk følger for teologi, jus og politiske forhold» i *Aftenposten* 11. januar (signert en professor, en førsteamanuensis og tre dekaner ved Universitetet i Oslo),⁷ og som resulterte i et tilsvar 9. februar fra en tidligere høyesterettsdommer i form av *Aftenpostens* kronikk «Fornuften kom ikke med reformasjonen».⁸

Utvilsomt en interessant debatt, men hverken disse eksemplene eller mediadekningen for øvrig har i denne omgang tatt for seg kjerneproblemet i forholdet mellom katolisismen og de protestantiske trosretninger og kirkesamfunn – nemlig bannlysningen av Martin Luther og hans tilhengere. At denne bannstrålen aldri har blitt opphevet, kan synes forunderlig - nærmest inntil det utrolige. Enkelte har pekt på at ekskommunikasjonen kan tenkes å ha bortfalt automatisk – uten særskilt vedtak – ved Martin Luthers død.⁹ Dette er en tanke som muligens er i samsvar med Luthers egen formaning om «å ta alt i beste mening», men som ikke har latt seg verifisere ved gjentatte henvendelser til autoritativt katolsk hold.

Problemstillingen burde ellers ikke være totalt ukjent. Eksempelvis ble saken tilbake i 1996 tatt opp på lederplass av *Aftenposten* i anledning av daværende pave Johannes Paul IIs besøk i Tyskland. Avisen pekte den gang på at paven 'unektelig' hadde en visjon om å forene alle kristne til felles, styrket engasjement for troens verdier, og foretok i den anledning et tankeeksperiment med spektakulær symbolkraft:¹⁰ «Noen – muligens også Johannes Paul II selv – hadde drømmer om å se en historisk forsoningsgest: at Paven steg opp på Wartburg, Luthers tilfluktssted, opphevet bannlysningen fra 1520 og løste 'kjetteren' fra ekskommunikasjon og fordømmelse».

Noe slikt skulle som kjent ikke skje – hverken den gang eller senere.

Tilbake til fremtiden

Inntil videre må altså de av oss som fortsatt er medlemmer av Den norske kirke, avfinne oss med å leve under pavens bannstråle, stemplet gjennom et halvt millennium som kjettere og uverdige til å dele brød og vin ved det bord som dekkes av den selvoppnevnte Kristi Stedfortreder på Jord.

Den romersk-katolske kirkes håndtering av forholdet til Luther står i bemerkelsesverdig kontrast til hvordan man behandlet en annen kjent tysk katolikk, nemlig Adolf Hitler. Nazi-føreren ble som kjent aldri ekskommunisert.¹¹ Formodentlig ble Hitler (herunder hans lære

⁶ Ref. «Reformasjonsbloggen», *Det teologiske fakultet, Univesitetet i Oslo*; <http://www.tf.uio.no/om/reformasjonsjubileet/reformasjonsbloggen/>.

⁷ Aud V. Tønnessen, Arne Bugge-Amundsen, Dag Michalsen, Harald Jarning og Tarald Rasmussen, «Reformasjonen fikk følger for teologi, jus og politiske forhold», *Aftenposten* 11. januar 2017, s.18.

⁸ Georg Fredrik Rieber-Mohn, «Fornuften kom ikke med reformasjonen», kronikk i *Aftenposten* 9. februar 2017, s.24-25.

⁹ Avisen *Vårt Lands* debattredaktør Johannes Morken i epostkorrespondanse 7. november 2016 med undertegnede.

¹⁰ Ref. «Pavens reise i Luthers land», lederartikkel i *Aftenposten* 23. juni 1996; http://tux1.aftenposten.no/bakgr/960623/m_leder1.htm.

¹¹ Ref. Peter Godman, *Hitler and the Vatican*, Simon & Schuster, New York 2004, 289 sider.

og hans ugjerninger) ansett som en mindre trusel mot pavekirkens maktstilling enn den fritt-talende munken fra Wittenberg.¹²

Det er hyggelig at de to store kirkesamfunn finner sammen i et slags fellesskap – så langt dette rekker. Men dersom partene virkelig ønsker et ekte, varmere og mer inkluderende fellesskap, ville opphevelse av den ensidige forbannelsen fra den ene parts side være et utmerket signal å gi.

For en utenforstående, sekulær observatør kan dette synes å være en verdensfjern og esoterisk diskusjon – rent ut sagt teologiske spissfindigheter og flisespikkeri. Men det ville være å undervurdere temaets verdslige dimensjon – kulturelt, sosialt og politisk. Og dette handler ikke om teologi, men om makt. Da Josef Stalin i sin tid stilte det hånlige spørsmålet «Hvor mange divisjoner har Paven?», gav han samtidig uttrykk for ikke å ville innse at den katolske kirkens åndelige grep om sine tilhengere også har gjort den til en formidabel sekulær maktfaktor.

Reformasjonens – eller iallfall Martin Luthers – prosjekt hadde riktignok en teologisk dimensjon og overbygning, men prosjektets kjerne var å utfordre det maktmisbruket som denne maktstillingen medførte.

Det er en maktstilling som pavekirken fortsatt i det 21. århundre ikke viser noen tilbøyelighet til å ville gi slipp på. En maktdemonstrasjon av den mest subtile karakter fant sted den 29. april 2017, da pave Frans med utsøkt nedlatende generøsitet tilbød Norge å få lov til opptre som megler i konflikten omkring Nord-Korea.¹³ At Norges utenriksminister straks var ute og erklærte at Norge setter pris på denne oppmerksomheten, skulle ikke forbause noen...

Den romersk-katolske kirke har neppe noen grunnleggende motforestillinger mot kristen enhet, forsoning, forbrødring og fellesskap – men det må notabene skje på dens egne premisser. Dette er en prosess som de lutherske kirkesamfunn ser ut til å ville avfinne seg med. Og da kan man saktens spørre om hvor mye det ble igjen av reformasjonen? For ikke å si: «Var den egentlig verdt det?»

---

¹² Ref. Berthold Grünfeld, artikkelen «Den katolske kirke og nazismen», kronikk i *Aftenposten* 22. august 2005; <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Den-katolske-kirke-og-nazismen-44243b.html>.

¹³ Ref. artikkelen «Paven ber om Nord-Korea-forhandlinger og nevner Norge som mulig megler», *Aftenposten* 30. april 2017; <http://www.aftenposten.no/verden/Paven-ber-om-Nord-Korea-forhandlinger-og-nevner-Norge-som-mulig-megler-620202b.html>.